

e-ISSN: 2651-3595

kalemname

Kırıkkale Üniversitesi
İslami İlimler Fakültesi Dergisi

9/18
Aralık 2024

DergiPark
AKADEMİK

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

EBSCOhost

SÖBIAD

SIA
Scientific Indexing Services

**Academic
Resource
Index**
ResearchBib

Kırıkkale Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi

e-ISSN: 2651-3595

Sayı/No:18

Aralık/December 2024

Dergi Eski Adı: *Kırıkkale İslami İlimler Fakültesi Dergisi (KİİFAD)*

(Eski ad altında yayımlanan sayılar: 2016, Cilt:1 Sayı:1-2; 2017, Cilt:2 Sayı:3-4; 2018, Cilt:3 Sayı:5)

Eski e-ISSN: 2547-9504

Previous Title: *The Journal of Kırıkkale Islamic Sciences Faculty*

(Year Range of Publication with Former Title: 2016-2018 Vol:1, No:1-Vol: 3, No:5)

Former e-ISSN: 2547-9504

Kapsam: Sosyal Bilimler-Dinî Araştırmalar

Scope: Social Sciences-Religious Studies

Periyot: Yılda 2 Sayı (Haziran & Aralık)

Period: Biannually (June & December)

Yayın Dili: Türkçe, İngilizce, Arapça, Almanca

Publication Language: Turkish, English, Arabic, German

Kalemname, yılda iki sayı yayımlanan uluslararası bilimsel ve hakemli bir dergidir.

Kalemname is an international peer-reviewed academic journal published twice a year.

Makaleler; Türkçe-İngilizce başlık, öz (en az 150 kelime), anahtar kelimeler (en az 5 kavram), İngilizce özet (en az 250 kelime) ve İSNAD atıf sistemine uygun olarak hazırlanan kaynakça içerir.

Articles contain an Turkish-English title, an abstract (at least 150 words), keywords (at least 5 concepts), a summary (at least 250 words), and a bibliography prepared with the ISNAD.

Kırıkkale Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi

kalemname

Kırıkkale University The Journal of Faculty of Islamic Sciences

SOSYAL PSİKOLOJİNİN GELİŞİM AŞAMALARI

Canan KURT TOPRAKLI

Dr. Öğr. Üyesi

Kırıkkale Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi

Psikoloji Bölümü

Sosyal Psikoloji Anabilim Dalı

Asst. Prof.

Kırıkkale University Faculty of Humanities and Social Sciences

Department of Psychology

Kırıkkale, Türkiye

canankurttoprakli@kku.edu.tr

orcid.org/0000-0003-2240-5992

Öz

Bu çalışma psikolojinin anabilim dallarından biri olan sosyal psikolojinin ortaya çıkışı ve gelişim aşamalarını konu edinmiştir. Çağımızda büyük bir hızla popülerlik kazanan sosyal psikoloji, bireyin bilişsel süreçlerini inceleyen psikolojinin odağından uzaklaşarak birey ve bireyin çevresi ile etkileşimi sonucu meydana gelen sosyal davranışı merkezine yerleştirmiştir. Başlangıç aşamasında sosyal psikoloji disiplini Avrupa ve Amerika kökenli ekollerin yaklaşımları doğrultusunda şekillenerek sosyal davranışı açıklama noktasında deneysel araştırma yöntemleri ile laboratuvar ortamında ya da nesnelliği yakalamak için pozitif bilim yöntemlerini kullanmayı tercih etmiştir. İlerleyen aşamalarda gelişen ekoller ve ortaya atılan kuramların sosyal davranışı zaman, mekân ve sosyal yapı ile bir bütünlük içinde, yoruma dayalı olarak açıklanması gerektiği yönündeki yaklaşımları toplumsal sorunların çözümüne önemli katkılar sağlamıştır. Bu bağlamda sosyal psikoloji disiplinin geçmişten günümüze gelişim aşamalarını takip ederek ulaştığı noktayı tespit etmek hedeflenmiştir. Bu hedefi gerçekleştirmek için sosyal psikolojinin ortaya çıkışı, konusu, diğer disiplinlerle ilişkisi, gelişimi ve öncüleri ve Türkiye'deki sosyal psikoloji gelişimine ilişkin kronolojik bilgilerden faydalanılmak suretiyle tarihçesi çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Psikoloji, Sosyal Psikoloji, Sosyal Psikoloji Kuramları, Sosyal Davranış, Türkiye.

DEVELOPMENT STAGES of SOCIAL PSYCHOLOGY

Abstract

This study is about the emergence and development stages of social psychology, one of the branches of psychology. Social psychology, which has gained popularity rapidly in our age, has moved away from the focus of psychology, which examines the cognitive processes of the individual, and has placed the social behavior that occurs as a result of the interaction of the individual and the individual with their environment at its center. In its early stages, the discipline of social psychology was shaped in line with the approaches of European and American schools and preferred to use experimental research methods in the laboratory environment or positive science methods to achieve objectivity in explaining social behavior. The approaches of the schools that developed in the following stages and the theories put

forward that social behavior should be explained based on interpretation, in integrity with time, place and social structure, made significant contributions to the solution of social problems. In this context, it is aimed to determine the point that the discipline of social psychology has reached by following its development stages from past to present. In order to achieve this goal, the emergence of social psychology, its subject, its relationship with other disciplines, its development and pioneers, and its history have been drawn by making use of chronological information about the development of social psychology in Türkiye.

Keywords: Psychology, Social Psychology, Social Psychology Theories, Social Behavior, Türkiye.

Giriş

Psikoloji insanı ve onun davranışını anlamaya ve anlamlandırmaya yönelmiş bir bilimdir. Bu nedenle de sadece doğrudan gözlenebilen davranışları değil; aynı zamanda duygu, düşünce, fikir yürütme gibi doğrudan gözlenemeyen fonksiyonları da incelemektedir. On dokuzuncu yüzyıldan önce psikolojik olaylar düşünme gücüne dayanarak ve sırf mantığa dayanan spekülasyon metodu ile açıklanmaktaydı. Ancak on dokuzuncu yüzyılda günlük yaşamı kolaylaştıran keşif ve icatların çoğalması objektif ve bilimsel araştırma metotlarının prestijini artırması nedeniyle sosyal bilimler ve psikoloji alanında da pozitif bilimlerde kullanılan bilimsel metotlar kullanılmaya başlamıştır (Baymur, 2020). Başka bir deyişle; insan davranışını deneysel ortamda incelemek ya da sayısal nesnel verilere dönüştürmek psikolojinin bilim olmasında bir gereklilik olmuştur.

Bununla birlikte psikoloji alanında yapılan bilimsel çalışmalarda önceleri sadece biliş ve yapısı incelenmekteyken daha sonraları insana özgü çeşitli davranışların araştırılmasının sonucunda ise çok kısa süre içerisinde gelişim psikolojisi, deneysel psikoloji, sosyal psikoloji, klinik psikoloji, bilişsel psikoloji gibi çok çeşitli alt alanlar ortaya çıkmıştır (Ertürk, 2017). Bu durum psikolojinin odak noktasını insan ve onun zihin yapısında saplanıp kalmasından uzaklaştırarak insanın içinde yaşadığı toplum ve toplumsal olguları da mercek altına almasını sağlamıştır. Nitekim insana dair ve insanı ilgilendiren, onun toplumda kendine yer edinmesi, hayatı daha kaliteli yaşaması ve diğer insanlarla etkileşimi gibi konuların gündeme gelmesiyle psikoloji bilimi için çizilen çerçeve genişletilmeye başlamıştır.

Özellikle on yedinci ve on sekizinci yüzyılda meydana gelen gelişmeler sosyal psikolojinin bir bilim dalı olmasında oldukça etkilidir. Bu dönemde Hobbes, Smith, Bentham ve Mills gibi pek çok bilim insanları sosyal davranışın açıklama konusunda çalışmalar yapmışlardır. Bu döneme damga vuran çalışma sosyal davranış hangi güdü ile açıklanabilir sorusunun cevabı olmuştur. On dokuzuncu yüzyıla gelindiğinde ise kesin belirlemeci modern bilim anlayışının yerine zaman mekân ve sosyal yapıya uygun çalışmaların yapılması önem kazanmıştır (Göksu, 2007). Böylece

sosyal davranışı anlamlandırma konusunda deneysel yöntemler kullanmanın ötesinde yoruma dayalı araştırma yöntemleri kullanma ve sosyal davranışı zaman, mekân ve sosyal yapı ile bir bütün olarak değerlendirme anlayışına geçiş ön plana çıkmıştır.

Ayrıca sosyal psikolojinin yirminci yüzyıl ve sonrasında toplumsal kurumların incelemesi olarak görülmeye başlanmasıyla birlikte siyasal bağlamda örgüt, otorite, motivasyon, liderlik gibi yeni kavramlar, terimler ve tanımları da beraberinde getirmiştir (Yalçın, 2020). Bu durum sosyal psikolojinin değişen koşullara uyum sağladığı ve kendini güncellediği anlamına gelmektedir.

“Sosyal psikolojinin tarihsel gelişimi nasıl olmuştur?” sorusuna cevap aranan bu çalışmada; sosyal psikoloji disiplininin ortaya çıkışı ve gelişimini kronolojik bir sıralama ile ele alınarak sosyal psikolojinin tarihçesini oluşturmak hedeflenmiştir. Böylece son zamanlarda gelişim gösteren ve her geçen gün önemi artan sosyal psikolojinin içinde bulunduğu zaman ve koşullar ile bir bütünlük içinde değerlendirilmesine imkân sağlanmıştır. Bir başka ifadeyle sosyal psikolojinin başlangıcından günümüz kadar meydana gelen gelişim aşamalarını bir bütünlük içinde bir araya getirerek disiplinin nereden nereye geldiği ön plana çıkarılmıştır. Konuya ilişkin yeterli sayıda çalışma olmaması nedeniyle sosyal psikoloji alanında yapılacak çalışmalara ve geliştirilecek kuramlara rehberlik etme boyutuyla alan yazına katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

1. Sosyal Psikoloji Konuları

Her dönemde insanlar çevrelerinde olup bitenlere anlam vermeye ve yorumlamaya çalışmışlardır. Bin dokuz yüz yetmişli yılların ortalarından günümüzde değin sosyal psikoloji alanına hâkim olan sosyal düşünme yaklaşımı doğmuştur (Kayaoğlu ve Kirel, 2013). Böylece yargılama, değerlendirme, diğer bir ifade ile sosyal biliş ve algılama aşamaları ile oluşan sosyal gerçeklik oluşmaktadır ki bu da sosyal psikolojik bilginin özünü oluşturduğu ileri sürülmektedir (Myers, 2015). Zihinsel olguların incelenmesi süreci sosyal psikolojide yeni bir gelişme aşaması olarak değerlendirilmemektedir. Çünkü geçmişten günümüze değin manevi olgular psikoloji disiplininde her zaman var olmuştur.

Sosyal psikolojinin incelediği başlıca konulardan biri sosyal davranışı meydana getiren faktörlerdir. Bu faktörlerden en önemlisi benliktir. Zihinsel olguların incelenmesi süreci öz, başka bir ifadeyle, benlikten meydana gelmektedir. Bireyler sosyal dünyayı kendi doğası içerisinde yorumlamakta ve sosyal davranışlar buna göre şekillenmektedir. Benlik, bireyin kendisi hakkındaki duygu ve düşüncelerinin bütünü olarak tanımlanabilir. Sosyal davranışı şekillendiren bir diğer faktör ise tutumlardır. Tutum, inanç, duygu ve davranışların psikolojik bir hedefe yönelik tutarlı eğilimini ifade etmektedir (Sakallı-Uğurlu, 2018).

Sosyal davranışın kaynağı başka bir faktör ise sosyal etkidir. Aronson ve arkadaşlarına (2013) göre; tutumlar ortak bir özelliğe sahip olsalar bile değişebilirler. Bu değişim, bazı durumlarda başkalarının etkisine maruz kalarak gerçekleşebilir. Başkalarının varlığı, gerçek kabul yoluyla inançlarda bir değişikliğe yol açabilir veya başkaları üzerinde sosyal baskı kurarak davranışları şekillendirebilir. Başkalarının sosyal davranışlar üzerinde sahip oldukları bu güce sosyal etki adı verilmektedir.

Sosyal davranış üzerinde büyük bir etkisi olan grup faktörü de önemlidir. Çünkü Kağıtçıbaşı'na (1999) göre; sosyal etkinin yoğunluğu da grup faktörüne bağlı olarak değişim gösterebilmektedir. Gruplar diğer faktörlerin yanı sıra, aitlik, kimlik, değer verilme gibi temel ihtiyaçlarının karşılanması, sosyal normların belirlenmesi ve iş başarısı üzerindeki etkileri nedeniyle bireyler için önemlidir. Gruplar sadece varoluşlarına, niceliksel özelliklerine, liderlerine ve üyeleri arasındaki etkileşimlere bağlı olarak da sosyal davranışlar üzerinde belirleyici bir işleve sahip olabilirler.

Sosyal psikoloji; benlik, tutum, önyargı, saldırganlık, grup dinamikleri ve sosyalleşme gibi günlük hayatta karşılaşılan kavramlar üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu kavramlar sadece sosyal psikolojinin konuları olmayıp aynı zamanda sosyoloji, antropoloji ve felsefe disiplinlerin de ortak konularıdır. Böylece sosyal psikolojinin diğer disiplinlerle iletişimi güçlenmektedir ve iş birliği içinde yapılacak bilimsel çalışmaların gelişmesini ve çeşitlenmesini sağlayabilmektedir.

2. Sosyal Psikolojinin Diğer Disiplinler ile İlişkisi

Sosyal psikoloji, kişinin çevresi, zamanı ve mekânı, diğer insanlar, gruplar ve canlılarla ile olan ilişkisinin yanı sıra içsel psikolojik süreçlerini inceleyen bir disiplin olarak tanımlanmaktadır. Yaşamda birey, çeşitli durumlarda zaman ve mekâna bağlı olarak kendisiyle, çevresinde bulunan diğer bireylerle, gruplarla ve canlılarla iletişim ve etkileşim hâlinindedir. Dolayısıyla aslında pek çok farklı disiplinle de bilimsel ilişki içerisinde. Bu bağlamda; sosyoloji, felsefe, antropoloji, biyoloji gibi pek çok değişik disiplinlerle bilimsel ilişki içerisinde bulunmakta ve sigarayı bırakmak, stresle mücadele, sosyal destek ve öz-yeterlik inancı gibi birçok çalışmaya bilimsel ışık tutmaktadır (Okutan, 2020).

Disiplinler ile bilimsel ilişkinin ötesinde ortak konularda çalışılabilmektedir. Bazı konular diğer disiplinleri de ilgilendiren öneme sahip olmaktadır. Örneğin; aileler veya gruplar arasındaki ilişkiler sosyoloji disiplinini de ilgilendirmektedir (Hogg ve Vaughan: 2010). Ayrıca iletişim, tutum, karar verme ve sosyal karşılaştırma gibi konular da diğer disiplinler tarafından çalışılabilecek konular arasındadır. Bununla birlikte önyargıların azaltılması, bireyler, gruplar ve

hatta uluslararası çatışmaların çözülmesi, iş verimliliğinin artırılması ve olumlu sosyal davranışların geliştirilmesi gibi birçok önemli konuda yapılan sosyal psikolojik analizler çeşitli disiplinler için fayda sağlayabilmektedir (Krech ve Crutchfield, 1948). Böylelikle toplumsal sorunlara çözüm üretme sürecinin yanı sıra diğer disiplinler ile ortak konular olması ortak çalışma yapılabilmektedir. Disiplinlerin ortak çalışması ise yapılan çalışmaların işlevselliğini ve verimini artırabilmektedir.

Bununla birlikte (Sherif vd., 1998) tarafından araştırmaların konusu ortak olsa bile odağının değiştiği iddia edilmektedir. Sosyal psikoloji, araştırmalarında; birey ile diğer bireyler arasındaki ilişki ve etkileşimlere odaklanırken, diğer disiplinler araştırmalarını gruplar, sistemler veya bireyler gibi yapılara odaklanır. Örneğin sosyal psikolojiye yakın bölümlerden biri olan sosyoloji sosyal organizasyonlar, sosyal sınıflar gibi yapılara odaklanmaktadır.

Sosyal psikolojik bakış açısı aynı zamanda bilimsel verilerin günlük yaşamda uygulanabileceği ve güncel sorunlara çözüm sunabileceği ilkesiyle de ilgilidir (Krech ve Crutchfield, 1948). Sosyal psikolojik yaklaşım, günümüzde yaşamın her alanında kendini hissettiren bir disiplindir. Bu yönü ile de pek çok disiplinle ilişkili ve iş birliğine dayalı çalışmaları bulunmaktadır.

3. Sosyal Psikolojinin Ortaya Çıkışı

İnsani anlama arayışının kökeni eski zamanlara kadar uzanmaktadır. Örneğin; milattan önce dördüncü ve beşinci yüzyıllardan itibaren Platon, Aristoteles ve diğer antik düşünürler günümüz psikologlarının ilgisini çeken hafıza, öğrenme, motivasyon, algı, rüyalar ve mantıksız davranışlar gibi insan doğasına ilişkin birçok konuyu ele almışlardır (Schultz ve Schultz, 2007). Felsefi psikolojide bir inceleme nesnesi olarak “ruh” ön planda idi. Rönesans ile “zihin” felsefi psikolojinin konusu hâline gelmiştir. Kişilerin zihinleri T. Hobbes (1588-1679), J. Locke (1632-1704), G. Berkeley (1685-1753) gibi ampirik düşünürler ve D. Hume (1711-1776) gibi sosyalist düşünürler tarafından tartışılmıştır. Bu düşünceler; insan zihninin özünde boş olduğunu, zihnin deneyim yoluyla oluştuğunu, yani bilginin kaynağının duyum olduğunu ileri sürmektedirler. Buna göre; psikoloji yalnızca gözlemlenen olayları inceleme ve bir öğrenme biçimi olarak olaylar arasında bağlantı kurma bilgisidir (Andreassi, 1995).

Bilimsel psikolojinin diğer öncülerinden G. Leibniz (1646-1716) ve I. Kant (1724-1804), zihnin yalnızca deneyimler sonucu oluşmadığını, aynı zamanda zihnin bazı niteliklerinin doğuştan geldiğini savunmuşlardır. H. Helmholtz (1821-1894), zihinsel bir aşama olan algının fizyolojik temellerini deneylerle göstermiş ve zihinsel aşamaların deneyler yoluyla incelenebileceğini, yani;

bilimsel yöntemler ile araştırılabileceğini ifade etmiştir. G. Fechner (1801-1887) bilişsel süreçleri ölçmek için kullanılabilecek psikofiziksel teknikler geliştirmiştir (Korkman, 2019).

Tüm bu gelişmeler W. Wundt'un (1832-1920) psikoloji bilimini kurmasının yolunu açmıştır. Hatta 1879 yılında Leipzig'de psikoloji laboratuvarı kurarak psikoloji biliminin temellerini atmıştır. İlk psikolojik deneyler burada gerçekleştirilmiştir. Psikoloji bağımsız bir bilim hâline geldikten sonra psikoloji akımları/okulları, düşünce sistemleri ve ekolleri ortaya çıkmıştır (Schultz ve Schultz, 2007). Bununla birlikte Wundt insana dair bazı konuların laboratuvar ortamında deneysel olarak incelenemeyeceğini bu sebeple de farklı yöntemlerle araştırılması gerektiği fikrine sahipti ve bu alanda kendisinin Völkerpsychologie (halk psikolojisi) adını verdiği kapsamlı yazıları vardı.

Bu yazılar psikolojinin alanlarından bir olan sosyal psikolojinin ortaya çıkmasına öncülük eden olayların başında gelmektedir. Wundt tarafından ilk kez ortaya atılan halk psikolojisinde, bir gruptaki kişilerin davranış ve düşüncelerini kendilerinden değil, grubun etkisinden aldıkları ve birlikte olan insanların benzer inanç ve davranışları paylaştıkları savunulmaktadır. Kökeni Almanya'nın parçalı yapısının nasıl bütünleşeceği sorusuna dayanır. Buna göre Almanya'nın parçalanmış bir devletten birleşik bir devlete geçişi ve bu sürecin temel özellikleri incelenmiştir. Ancak bu fikir 20. yüzyılın başlarında etkisini kaybederek ve modern sosyal psikolojik teknikler tutum, düşünce ve algı çalışmalarına yönelmiştir. Modern sosyal psikolojik araştırmalarda bilişsel bakış açısı ağırlık kazanmaya başlamıştır (Özalp, 2015).

McGarty ve Haslam'a (1997) göre; 1920 yıllarında sosyal psikolojinin ortaya çıkışındaki bir diğer önemli olay ise Thurstone ve arkadaşlarının yaptıkları çalışmalar sonucunda tutum ölçüm teknolojisinin geliştirilmesidir. Eski dönemlerde sosyal bir nesneye yönelik eğilim olarak kullanılan tutum terimi, daha sonraları zihinsel bir yapı olarak ele alınmaya başlanılmıştır.

Sosyal psikoloji 20. yüzyılın ilk yıllarında ortaya çıkmış bir disiplindir. Çok sayıda bilim insanı İngiliz psikolog William McDougall ve Amerikalı sosyolog tarafından 1908 yılında birbirinden habersiz olarak yayınladıkları sosyal psikoloji kitabını sosyal psikolojinin başlangıcı olarak kabul etmektedir. Psikolojik sosyal psikolojinin bir temsilcisi olan McDougall, tüm düşüncesini içgüdü kavramına dayandırırken, sosyolojik sosyal psikoloji bir temsilcisi olan Ross ise taklit kavramına dayandırmaktadır. Her iki yaklaşım da sosyal davranışa odaklanmaktadır (Göksu, 2007).

4. Sosyal Psikolojinin Gelişimi

Psikolojinin alanlarında biri olan sosyal psikoloji, sosyal davranışın açıklanması, bireyin toplumsal içinde aldığı rol ve toplumsal süreçlerin bireye olan etkilerini inceler. Sosyal davranış etkileyen duygu, düşünce, motivasyon, inanç, his ve tutumları pozitif bilimlerde olduğu gibi nesnel ve sayısal verilere dönüştürmek zordur. Ancak sosyal psikolojiyi bilimsel bir zemine oturtma için pek çok bilim insanı sayısız çalışmalar yürütmüş olup, farklı yaklaşım ve ekollerce açıklamalar yapılmıştır.

Modern psikolojinin kurucusu kabul edilen Wundt yıllarca pek çok deney yapmış olmasına rağmen bilimsel gerçekliği ortaya koyabilecek sonuçlara ulaşamamıştır. Bununla birlikte Wundt davranışları denetimli koşullarda gözleyebilmeyi başarmıştır. Ancak yaşamsal döngünün çoğu olayı için ne laboratuvarında incelemek mümkün olmakta ne de incelenen durumlarda geçerli sonuçlar üretilebilmektedir (Zangwill, 2012).

Davranışçı kuram, psikolojide nesnel ve objektif yöntemler kullanarak ve somut davranışların açıklanabileceği düşüncesinden yola çıkarak insan davranışlarını açıklamak ve anlamlandırmak için ciddi çabalar ortaya koymuştur. 1910 ve 1920'li yıllarda J. B. Watson (1878-1958) tarafından geliştirilen davranışçılık kuramı, Birinci Dünya Savaşı yıllarında yapısalci ve işlevselci yaklaşıma karşı ortaya çıkmıştır. İçe bakış tekniğini reddetmektedir. Davranışçı yaklaşım, bireyin ölçülebilen ve gözlenebilen davranışlarını esas almaktadır. Çünkü psikolojinin bilim olabilmesi için gözlenebilir ve objektif olması gerekmektedir ve içe bakış yöntemi ile davranışların, objektif bilimsel yöntemlerle incelenemeyeceği fikrinden hareketle iç gözlem ve zihinsel süreç yöntemlerini kullanan yapısalci ve işlevselci kuramı reddetmişlerdir. Watson, duygu kavramını biyolojik açıdan incelemiştir. Ona göre; duygular değişkenlik gösterse de genellenebilir şekilde benzerlik taşır. Çünkü temelinde fizyolojik beden tepkisi bulunmaktadır. Her duygu, beden metabolizmasında oluşan hormonal bir salgıya bağlı olarak olaylara verilen tepki olarak ortaya çıkar (Morgan, 2011).

Gestalt kuramı da insan davranışının bütün olarak ele alınması gerektiğini savunmaktadır. Bruno (1996), Christian Von Ehrenfels öncülüğünde gelişim gösteren Gestalt yaklaşımının deneysel bilimsel yöntemindeki yetersizlik sebebiyle ortaya çıktığını savunur. Gestaltçı yaklaşıma göre; parçalarda olmayan bazı nitelikler sadece bütünde görülebilmektedir. Öyleyse parçalardan genelleme yapmak yerine bütündeki ortak özellikler üzerinden hareket edilerek psikolojiyi bilimsel bir zemine yerleştirilebilir.

Kayaoğlu ve Kırel (2013) tarafından 1960'lı yıllarda, bazı bilim insanlarının "Avrupa sosyal psikolojisi" şeklinde isimlendirdiği iki teori ve bunlara dayalı araştırmalar başladığı öne sürülmektedir. Günümüzde de sürdürülen iki teori ve çalışma geleneği, Fransız sosyal psikolog

Moscovici'nin geliştirdiği sosyal temsiller ve Henri Tajfel'in geliştirdiği sosyal kimlik yaklaşımıdır. Sosyal kimlik yaklaşımına göre kişi kendisini ve başkalarını dört Şekilde sınıflandırır: z kimlik, grup kimliği, karşılaştırma ve psikolojik ayrımcılık Őeklinindedir. Bütün bunlar bireyin sosyal kimliğini oluşturmaktadır. Ayrıca 1960'lı yılların ortalarında ise davranışlılığın yerini alan bilişsel hareket açık ve doğrudan sosyal psikolojiye geçmiştir. Bu bilişsel düşünce, bireylerin zihnini tıpkı bir bilgisayar gibi bir bilgi işleme mekanizması olarak görmektedir. Sosyal psikolojide sosyal düşünme yaklaşımının savunucuları, bilgisayar ile insan zihni arasındaki bu benzetmeyi kabul ederek, bu bilgi işleme mekanizmasının sosyal dünyaya ilişkin bilgiyi ne Şekilde işlediğine odaklanılmıştır.

5. Psikolojinin Türkiye'de Gelişim Aşamaları

Psikoloji, Avrupa'da 19. yüzyılın son çeyreğinde Wundt, Fechner ve Brentano gibi öncülerle bağımsız bir disiplin olarak ortaya çıkmadan önce, genel bilim tarihinde felsefe ile ilişkili olarak kabul edilmiş ve disiplin içinde önemli bir yere sahip olmuştur. Bu doğrultuda Türkiye'de psikolojinin gelişimi de benzer bir durum göstermektedir. Aslında ilk psikolojik yazılar ve fikirler, Osmanlı aydınlarının benimsediği çeşitli felsefi ve siyasi akımlar arasında dağılmış durumdadır (Bilgin, 1983).

Türk psikoloji tarihinde; 1 Nisan 1869 tarihli Maarif Umumiye Fermanı, 1865 yılındaki ilk niversite girişiminin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından İstanbul'da bir niversitenin yeniden kurulmasını sağlamış ve yeni niversitede Felsefe ve Edebiyat, Hukuk, Biyoloji ve Matematik olmak üzere üç fakülte bulunmaktadır. Kararnamenin 81. maddesine göre; Felsefe ve Edebiyat Bölümü'nde "İlm-i Ahval-i Nefs" adlı bir ders okutulması kararına varılmıştır. Fakat birçok dersler gibi bu ders de kadro yetersizliği nedeni ile yapılamamıştır (Batur, 2005).

zbaydar (1973), niversitede bilinen ilk psikoloji dersi, 1869 yılında Darülfünun-i Osmani'nin açılışı öncesinde Aziz Efendi'nin halka açık gece konferanslarında Ramazan ayını değerlendiren "Emcazi Ekalim" dersi olduğunu ifade etmektedir. Osmanlı döneminde ise 1890'lara denk gelen Abdülhamid döneminin sonlarına doğru Darülmuallimin'de okutulan seçmeli dersler arasında İlm-i Ahval-ı Nefs yani Felsefi Psikoloji dersleri de bulunmaktadır (Kodaman, 1988).

Batur (2003)'a göre; Türkiye'de psikolojinin başlangıcının resm tarihi Dr. Georg Anschütz'n 1915 tarihinde nl Alman eğitim programı çerçevesinde Darülfünun'a gelmesi olarak kabul edilmektedir. Hamburg niversitesi asistanlarından Georg Anschütz, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Alman-Fransız nüfuzunun ortadan kaldırılmasına ve genel olarak aydınlar

için bir nüfuz alanı oluşturulmasına yardımcı olmak üzere Darülfün'e gönderilen on beş hoca arasında yer almaktadır. Anschütz'ün İstanbul'a gelmesi, Batı deneysel psikolojisinin Türkiye'ye ulaşmaya yönelik ilk girişimi olarak kabul edilebilir.

Psikolojinin hem İstanbul'da hem de Türkiye'de bir Türk olarak lideri ve öncüsü, Cenevre'deki Jean Jacques Rousseau Enstitüsü'nde eğitim gören Profesör Mustafa Şekip Tunç'tur. 1919'da Türkiye'ye dönerek genel psikoloji bölüm başkanlığına atanmıştır (Toğrol, 1983). Mustafa Şekip Tunç ile Türk düşünce hayatında psikoloji ve psikolojiyi merkeze alan yeni bir akım doğmuştur. Kendi dönemlerinde yenilikçi görüşler felsefe ve sanatta da değerli gelişmelere yol açmıştır. Psikanaliz ve sezgicilik gibi akımlar onun sayesinde öğrenilmiş, dikkat çekmiş ve diğer disiplinlerin entelektüel yaşamında uyarıcı rol oynamıştır. Bunun yanı sıra Sabri Esat Siyavuşgil (1907-1968), psikoloji öğrencilerine verdiği dersler ve Jean Piaget çevirileriyle psikoloji alanına faydalı olmuştur (Özbaydar, 1973).

Bin dokuz yüz otuz yedi tarihinde İstanbul Üniversitesi'nde Deneysel Psikoloji Bölümü kurulmuştur. Bin dokuz yüz otuz yedi yılında Jena Üniversitesi'nin en ünlü psikoloji profesörlerinden biri Ordinaryus Profesör Dr. Wilhelm Peters (1882-1963), İngiltere'den İstanbul Üniversitesi'ne davet edilerek burada yeni kurulan Pedagoji Enstitüsü'nün müdürü ve Deneysel Psikoloji Bölümü'nün başkanı olarak görev yapmış ve 1957 tarihinde görevinden ayrılmıştır (Toğrol, 1983).

Özbaydar (1973), psikolojiye katkısı bakımından önemli olan bir diğer bilim insanının Mümtaz Turhan (1908-1969) olduğunu ifade eder. Ona göre; Mümtaz Turhan, doktorasını Frankfurt'ta dünyaca ünlü psikolog Wertheimer'ın rehberliğinde bitirdikten sonra 1936'da İstanbul'a dönmüştür. Mümtaz Turhan, gerçek bir Gestalt psikolojisi uzmanı olmasının yanı sıra özellikle Türkiye gibi kültürel bir değişim yaşayan ülkeler için önemi daha da artan sosyal psikoloji konusunda da bir otorite ve bu bilimin dünya çapındaki öncüsü konumundadır. Türkiye'de adından çokça söz ettirmektedir.

Ankara'da psikoloji kapsamında gerçekleştirilen akademik çalışmalar, Amerika'da uzun yıllardan beri tanınan Muzaffer Şerif'in önderliğinde gelecek için umut verici bir başlangıç yapmıştır. Şerif birçok Amerikan eserini tercüme etmiştir. Bunlar arasında Terman ve Merrill'in *Binet Testinin Açıklaması* ve Woodworth'un *Modern Psikoloji Akımları* (Acar ve Şahin, 1990) yer almaktadır.

Bununla birlikte Narter (2007)'e göre; sosyal psikolojinin bilim olarak kabul görmesi için sosyal davranışı laboratuvar ortamında inceleme konusunda Muzaffer Şerif'in çabaları sonuç

vermiştir. Doğal ortamda gerçekleştirilen deneysel çalışmalar sonucunda Şerif, grup oluşumu ve gruplar arası ilişkileri inceleyen bir kuram oluşturmuştur. Bu kuram Gerçekçi Çatışma Kuramı (Sherif, 1966) olup bilimsel yöntem bakımından sosyal psikolojiyi önemli bir noktaya taşımıştır.

Sonuç

Sosyal psikoloji, insanı, insan davranışlarını ve insanın çevresiyle olan ilişkilerini inceleyen bir disiplin olarak merkezine sosyal davranışını yerleştirmiştir. Dolayısıyla sosyal psikoloji çalışmaları da insan, toplum ve insanın toplumsal meselelerini konu edinmiştir. Sosyal davranışı açıklamak ve anlamlandırmak yoluyla toplumun devamı ve gelişiminde önemli katkılar sağlamaktadır. Eğitim, aile, din, gelişim ve öğrenme gibi yaşamdan hemen her alanda kendini gösteren sosyal psikoloji Avrupa'da ortaya çıkmış ve daha sonra Amerika'da kabul görmüş ve gelişmiştir. Günümüzde ise Avrupa ve Amerika kökenli sosyal psikoloji alanındaki ekollerin ve yaklaşımların etkisiyle diğer dünya ülkelerine yayılmaktadır.

Türkiye'deki sosyal psikoloji incelendiğinde yine Avrupa ve Amerika etkisinde ortaya çıktığı ve geliştiği söylenebilir. Başlangıç aşamalarında Türkiye'deki sosyal psikoloji, Avrupalı ve Amerikalı psikologlardan ders alınması ya da Türkiye'ye getirilmesi sonucunda kurulmuş olup, onların eserlerinin tercüme edilmesiyle gerçekleşmiştir. İlerleyen süreçte ise Türk bilim insanlarından Muzaffer Şerif'in yaptığı deneysel çalışma dikkat çekmektedir.

Sosyal psikoloji biliminin ortaya çıkışı ve gelişimi aşamalarından yola çıkarak tarihçesini oluşturmak şimdiye kadar yapılan işleri ve gelinen noktayı belirlemek için önemlidir. Bununla birlikte gelecekte bu alanda yapılacak bilimsel çalışmalar için yol haritası oluşturmak için de önemlidir. Konuya ilişkin yapılan araştırmaların yetersizliği çalışmanın çıkış noktasını oluşturmuştur. Sosyal psikoloji alanında özellikle Türkiye'de yapılacak toplum sorunlarına ilişkin çözüm bulma çalışmalarının alt yapısının oluşturması noktasında destek sunması öngörülmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, Gülden ve Şahin, Deniz. "Psychology in Turkey." *Psychology and Developing Societies*, 2(2), (1990). 241-256.
- Andreassi, John L. "Psychophysiology: Human Behavior and Physiological Response." Third Edition. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum, 1995.
- Aronson, Elliot, Wilson, Timothy D. Akert, Robin M., Sommers, Samuel R. "Social psychology." New York, NY: Pearson, (2013).
- Batur, Sertan. "Psikoloji Tarihinde Köken Mitosu ve Georg Anschütz'ün Hikâyesi." *Toplum ve Bilim*, Sayı: 102, (2005), 168-188.
- Batur, Sertan. "Türkiye'de Psikoloji Tarihi Yazımı Üzerine." *Toplum ve Bilim*, (2003), 98, 255-264.
- Baymur, Feriha. "Genel Psikoloji." İnkılap Kitabevi, (2013).
- Bilgin, Nuri. "Türkiye'de Psikoloji Yayın ve Araştırmaların Durumu." *Birinci Ulusal Psikoloji Kongresi*. Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, (1983).
- Bruno, Frank. "Psikoloji Tarihi." İstanbul: Kibele Yayınevi, (1996)
- Ertürk, Melek Elvan. "Bilimsel Psikolojinin Tarihsel Süreci Üzerine." *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 7 (14), (2017), 161-180.
- Göksu, Turgut. "Sosyal Psikoloji." Ankara: Seçkin Yayıncılık. 3. Baskı. (2007).
- Hogg, Michael A. and Vaughan, Graham. M. "Essentials of social psychology." New York, NY: Pearson, (2010).
- Kağıtçıbaşı, Çiğdem. "Yeni İnsan ve İnsanlar: Sosyal Psikolojiye Giriş." Evrim Yayınevi, (1999).
- Kayaoğlu, Aysel ve Kirel, Ayşe Çiğdem. "Sosyal Psikoloji." Üniversite Kitabevi/Sahaf Yayınevi, Anadolu Üniversitesi Yayını, (2013).
- Kodaman, Bayram. "Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi." Türk Tarih Kurumu Basımevi, (1988).
- Korkman, Hamdi. "Pozitif Bir Bilim Olarak Psikoloji." *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(1), (2019), 345-357.
- Krech, David ve Crutchfield, Richard S. "Theory and problems of social psychology." New York, NY: McGraw-Hill, (1948).
- McGarty, Craig and Haslam S. Alexander (Ed.) "The Message of Social Psychology." Cambridge: Blackwell, (1997).
- Morgan, Clifford. "Psikolojiye Giriş." Konya: Eğitim Kitabevi, 19. Basım, (2011).
- Myers, David G. "Sosyal Psikoloji." (çev. Serap Akfırat), Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık, (2015).
- Narter, Meltem. "Sosyal Psikolojinin Sosyal Kavramına Dair Öneriler." *Sosyoloji Dergisi*, 3 (15), (2007), 23-30.
- Okutan, Nur. "Farklı Disiplinlerin Sosyal Psikoloji ile Kesişimleri: Van Örnekleme Çalışmalarına Dair İnceleme." *Ekev Akademi Dergisi*, Sayı: 82, (2020), 281-306.
- Özalp, Ahmet. "Sosyal Psikoloji Teorileri bağlamında İnançın Bireyler ve Gruplar Açısından İncelenmesi." Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, 2015.
- Özbaydar, Sabri. "Cumhuriyet'in Ellinci Yılına Armağan-Cumhuriyet'in İlk Elli Yılında Türkiye'de Psikoloji." Edebiyat Fakültesi Basımevi, (1973).
- Sakallı-Uğurlu, Nuray. "Sosyal Psikolojide Tutumlar ve Tutum Değişimi." İmge Kitabevi, (2018).
- Schultz, Duane P. ve Schultz, Sydney Ellen. "Modern Psikoloji Tarihi", 2. Baskı, (çev. Yasemin Aslay), Kaknüs Yayınları, (2007).
- Sherif, M ve diğerleri. "The Robbers Cave Experiment: Intergroup conflict and cooperation." Middletown, Connecticut: Wesleyan University Press, (1998).
- Sherif, Muzafer. *The Psychology of Social Norms*, New York: Harper Collins, (1966).
- Toğrol, Beğlan. "Türkiye'de Psikolojinin Gelişim ve Tarihçesi." Birinci Ulusal Psikoloji Kongresi. Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, (1983).
- Yalçın, A.Yeşim. "Türk Kamu Yönetiminde Psikoloji Disiplini: İdarede Beşeri İlişkilerden Yönetim Psikolojisine." *Memleket Siyaset Yönetimi (MSY)*, 15 (33), (2020), 35-60.
- Zangwill, O. L. "Modern Psikolojinin Gelişimi." (çev. Yılmaz Özakpınar). İstanbul: Ötüken Neşriyat. (2012).

Kırıkkale Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi

kalemname

Kırıkkale University The Journal of Faculty of Islamic Sciences